

Богдан Тимчишин

РОЛЬ ТА ОBOB'ЯЗКИ ЧОЛОВІКА-БАТЬКА В ХРИСТИЯНСЬКІЙ РОДИНІ У ТВОРАХ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

У статті проаналізовано обов'язки чоловіка-батька в родинному житті у творчій спадщині митрополита Андрея Шептицького, що ведуть до скріплення родинного фундаменту. Представлено роль та основні обов'язки чоловіка-батька у формуванні родини та особистості. Розглянуто можливі наслідки, які матиме родина, коли чоловік-батько не виконуватиме своїх обов'язків.

Ключові слова: чоловік, родинні взаємини, митрополит Шептицький, пастирські послання, Бог, любов.

Tymchyshyn B. The role and obligations of man-father in Christian family in the works of metropolitan Andrey Sheptytsky

The article analyzes obligations of husband-father in the family life in the writings of the Metropolitan Andrei Sheptytsky, which lead to the strengthening of the family foundation. Was presented the role and main obligations of husband-father in the family formation and personality. Was looked at the possible consequences, which family may have if husband-father does not fulfill own obligations.

Key words: husband, family relations, Metropolitan Sheptytsky, pastoral letter, God, love.

Тымчишин Б. Роль и обязанности мужчины-отца в христианской семье в произведениях митрополита Андрея Шептицкого

В статье проанализированы обязанности мужа-отца в семейной жизни в творческом наследии митрополита Андрея Шептицкого, ведущие к скреплению семейного фундамента. Представлены роль и основные обязанности мужа-отца в формировании семьи и личности. Рассмотрены возможные последствия, которые будет иметь семья, когда мужчина-отец не будет выполнять своих обязанностей.

Ключевые слова: муж, семейные отношения, митрополит Шептицкий, пастирские послания, Бог, любовь.

Починаючи життя в одруженому стані, подруги запитують себе: як ж їхні обов'язки тепер? У цьому дослідженні ми спробуємо про-

аналізувати погляди одного із найвидатніших українських церковних діячів ХХ століття – митрополита Андрея Шептицького про обов'язки чоловіка у християнській родині.

У своїй творчій спадщині митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький (1901-1944) чітко розмежовує обов'язки чоловіка та жінки у подружжі. На його думку, неможливо їм обом водночас бути головою родини; жоден із них не прислухався б тоді до іншого, не брав би до уваги його порад. Така паритетність ніколи не приведе ні до справжнього проводу, ні до справжнього єднання між чоловіком та жінкою. Ось тому чоловік, що “з природи має більшу силу” [25, с. 21], є головою родини. До його обов'язків насамперед належить всебічна турбота про родину, а особливо – про атмосферу взаємин між її членами. Шептицький виразно підкреслює важливість закону сімейної любові, “який нормує взаємні права та обов'язки подругів і береже їх, одну і другу сторони, від взаємної кривди” [25, с. 21]. Таким чином, турбота про любов у родині є першою чеснотою, яку чоловік повинен у собі виховувати, щоб належно виконувати свої функції.

Для того, щоб показати, якою має бути любов чоловіка до своєї дружини, митрополит цитує відомий уривок зі Святого Письма, де апостол Павло у своєму листі до ефесян навчає: “Чоловіки, любіть своїх жінок, як і Христос полюбив Церкву й видав себе за неї, щоб її освятити, очистивши купіллюю води зо словом, щоб появити собі Церкву славному, без плями чи зморшки або чогось подібного, але щоб була свята й непорочна. Так і чоловіки повинні любити своїх жінок, як свої тіла; бо хто любить свою жінку, себе самого любить. Ніхто ж ніколи не ненавидів свого тіла, навпаки, він його годує і піклується ним, як і Христос Церквою...” (Еф. 5:25-29).

У світлі думок цього уривка бачимо, що чоловік має велику відповідальність щодо своєї дружини. Це ставлення у Христі відрізняється від поганського світу, де вся увага зосереджена лише на чоловікові. Для того, щоб задовольнити власні примхи, йому дозволялося бити свою жінку, продавати її і навіть убити [13, с. 109-110]. Воплочення Сина Божого, Його вчення та мученицька смерть за відкуплення гріхів людства перевертлює розуміння любові чоловіка стосовно своєї дружини. У світлі Євангелія чоловік більше не має шукати свого самозадоволення, але повинен бути відповідальним за атмосферу любові у родині і так провадити всіх до вічного життя: “Отець родини, з своєї сторони, яко голова зараджує всім, о всім думає, всьо в ладі удержує і всіх дорогами щоденного християнського життя провадить

до неба, бо, якою би не була дорога нашого життя, все-таки має до неба прямувати" [11, с. 760].

З любові до своїх близьких та для загального добра родини чоловік може давати розпорядження дружині та дітям. Однак митрополит застерігає чоловіків від зловживання своїм головуванням у родині: "Жінка має йому служити, але не як невілниця" [23, с. 64]. Правдивий голова сім'ї виховує у собі терпеливість та здержливість; коли дружина чогось не знає чи не уміє, він повинен її навчити і допомогти. Водночас Слуга Божий Андрей наголошує: "Добрий муж для жени є і підпорою, і радою, і силою, і помочію, і приміром" [11, с. 760].

Усі ці якості вимагають від чоловіка неабиякої уваги до своєї дружини. Усвідомлюючи і враховуючи її потреби, він одночасно задовольняє свої власні. А це, своєю чергою, заохочує чоловіків-християн бути розсудливими та добросердними до своїх дружин. Усім властиво помилятися, і жінка не є винятком. У такому випадку чоловік своєю любов'ю та власним прикладом повинен вплинути так, щоб більше не допустити тієї ж помилки: "Він мусить не в одному стерпіти, не одне простити і мусить старатися для жінки таким добрим бути, щоб вона могла його любити і йому в житті помагати" [23, с. 64].

Шептицький добре обізнаний з тим, що часами можуть виникати конфліктні ситуації між чоловіком та жінкою. Знаючи про впертість багатьох чоловіків, він закликає їх бути першим у подоланні подружніх розбіжностей. Крім того, дає таку пораду: "Часто так буває, що чоловік сам в собі нічого злого не бачить, а всю причину злого складає на жінку. Жінка зі своєї сторони знов думає, що всьому винен чоловік. Як би, навпаки, кожен в собі самім шукав причини, легко міг би направитися і прийшов би до згоди. Нехай чоловік зачне перший" [23, с. 64].

Як голова родини чоловік повинен дбати про забезпечення її матеріальних потреб, багато працювати і бути працьовитим. Ще перед створенням людини Бог вказує на покликання чоловіка бути впорядником землі (Бут. 2:5) та пізніше осаджує його у Едемському саду, щоб доглядати його (Бут. 2:15). Митрополит роз'яснює: чоловік покликаний Богом до праці і той працює краще, для кого "праця не є лише орудником до досягнення уживання, але і обов'язком наложеним від Бога. Така праця приносить не тільки дочасне добро, але і вічну нагороду" [7, с. 79].

Особливо виразно заклик до добросовісної праці пролунав з уст Слуги Божого Андрея підчас Другої світової війни, коли навколишні обставини воєнної розрухи сіяли розчарування й зневіру в доціль-

ності будь-яких трудових зусиль. Поміж людей починала панувати думка, що праця – це марна трата часу, бо все зроблене упродовж багатьох деситиліть може бути забране або зруйноване в одну мить. Розуміючи небезпеку, яку несли із собою подібні настрої, Шептицький негайно пише пастирського листа з промовистою назвою: “Про небезпеку занедбання потрібної праці” [22, с. 25-28].

У цьому листі митрополит роз’яснює помилковість думки про нецільність праці та наголошує на її важливості й необхідності. Зрозуміло, воєнні часи нікому не дають впевненості у збереженні своєї власності чи запевнення винагороди, яку особа мала б отримати за працю. Навпаки, часи лихоліття сіють зневіру та байдужість до будь-якої роботи. Проте ця зневіра ніколи не має оволодіти чоловіком і провадити до бездіяльності. Такі часи й обставини навпаки закликають чоловіка до більшої посвяти праці, праці для власної родини, на благо рідної Батьківщини. Слуга Божий Андрей звертає увагу на уривок зі Святого Письма, на слова, які сказав Господь Адамові після гріховного упаду: “В поті лица твого їстимеш хліб твій” (Бут. 3:19). “Цей упадок змінив положення людей хіба в тім однім, що праця стала ще потрібніша і получена з трудом” [22, с. 26].

З цього часу й дотепер саме чоловіки є насамперед відповідальними за матеріальні потреби родини. Праця, яку виконує чоловік, не завдає йому шкоди, але, навпаки, укріплює не лише його фізичні та інтелектуальні, але й духовні сили. “Працьовитий чоловік не має часу грішити... для сусіда є добрим прикладом і помічником. І діти його ліпше виховані, і в господарстві його ліпший порядок, а з часом і достаток” [1, с. 107].

Чоловік повинен розумно розпоряджатися заробітною платнею, що отримує за роботу. Насамперед, Шептицький радить бути ощадливим, щоб, при потребі, нагромаджені ошти можна було використати на благо родини, придбати землю чи матеріали для будівництва дому. Нерозумно поступає той чоловік, який витрачає усі тяжко зароблені гроші на ігри, сигарети чи алкоголь [15, с. 791]. Митрополит не забороняє загалом грати в ігри, але вважає, що грати на гроші є нерозумно, ганебно та грішно. З такого нерозсудливого бажання заробити легкі гроші, легко можна їх втратити. Такий чоловік легко навчиться обманювати інших гравців, а відтак, виробить звичку обманювати і всіх інших людей; переважно першим починає бійки. “При таких пустих грах і забавах рідко обійдеться без пиянства. І знова марнуєся гроші. При тім тратиться здоровле і стягаєся на себе, ба і на нарід, нечесть і неславу” [11, с. 749].

Однією з найбільш поширеніших та жахаючих суспільних хвороб у Галичині на той час було надмірне вживання алкогольних напоїв. Зрозуміло, Слуга Божий Андрей сильно переймався цією проблемою, що марнувала життя багатьох чоловіків та їхніх близьких. (Алкоголізм і надалі залишається актуальною проблемою нашого сьогодення та продовжує приносити велике зло християнським родинам.) Митрополит знав, що через алкогольну залежність чоловік нехтує усіма своїми родинними обов'язками, забуває про пошану до своєї дружини, працю, сімейне забезпечення та виховання дітей: “П'янство підкопує родинне щастя, стається нещастям дітей, а нерозумно переходить до них тяжкими, страшними недугами. П'янство підкопує всі дочасні добра. Пияк марнує усе: жінку, діти, спроваджує на жебраків, п'янство відбирає добру славу у людей” [8, с. 14]. Беручи до уваги фізичні та психологічні зміни алкогольнозалежних осіб, пияк не тільки забуває про родинні обов'язки, але і про своє добре ім'я, самоповагу, а найбільше – про Бога та Його справедливе покарання: “П'яниця не видить шкоди, яку наносить своєму здоровлю. Байдужий до страту гроша, без сльози, без милосердя бачить нещастя жінки і дітей, байдужий на те, що всі з нього сміються. Як же міг би підвестися ще вище і пам'ятати про вічну кару, про огонь в пеклі, про Божий суд...” [10, с. 298-299].

Задумуючись над життям таких сімей та їхніми соціальними проблемами, митрополит Шептицький ще раз підкреслює важливу роль відповідального чоловіка-батька у християнській родині. Такий чоловік у кожному своєму ділі бачитиме Бога першим та добро своєї жінки: “Добрий муж не уп'ється, бо знає, що найбільшим нещастем для дружини – мати мужа-пияка” [25, с. 25]. Відповідальний чоловік завжди показуватиме добрий приклад своїм дітям. Дивлячись на свого батька, дитина формуватиме своє ставлення до алкоголю: “Хто виховався в чесній і тверезій родині, то йому і в голову не прийде впитися, бо від родичів навчився бридитися пияцтвом” [23, с. 65].

Часто голова християнської родини так переймається її добробутом, що й забуває про духовне виховання. Небезпечно, навчає Слуга Божий Андрей, для чоловіка і батька родини клопотатися матеріальними потребами дружини і дітей та нехтувати духовними. Мета людської праці інша: “Отець родини працює, дбає о добра, щадить і думає о тім, що лишити дітям, але не забуває, що вічне спасення важніше від всіх дочасних дібр” [11, с. 760]. В іншому місці додає: “Праця, хоч як потрібна, не є сама в собі метою життя, що вона має вести чоловіка до Бога, що чоловік має в житті працювати, щоби заслужити на нагороду

в небі... І овочі нашої праці є Божим даром. Їх треба так уживати, щоб вони не віддаляли від Бога, а до Бога вели” [22, с. 26].

У світлі цих слів зрозуміло, які катастрофічні наслідки матиме за-недбання батьками тої істини, що їхні діти є наслідниками вічності, що одного дня вони змушені будуть скласти звіт про свої вчинки перед Богом і що мають унаслідувати життя після смерті. Кир Андрей застерігає: “Як кому Бог дав діти, вложив на него великий обов’язок ті діти по-Божому виховувати. Колись на страшнім суді зажадає Бог строгого рахунку від родичів, що о свої діти мало дбали” [23, с. 65].

Одним із найбільших обов’язків батька є духовний провід для родини, а його покликанням – доносити духовні цінності до дітей. Батько у сім’ї має бути символом та представником Божої влади. Звертаючись до Бога як до Батька, діти (особливо в період формування) можуть скласти собі уяву про Небесного Отця, взуруючись на приклад їхнього земного батька. Батько ніколи не повинен соромитися визнавати Бога не лише у своєму серці, але і як батько родини [25, с. 33]. Митрополит Шептицький підкреслює важливість поведінки батька у родині, яка завжди служить дітям за приклад. Батькові слова та вчинки є першим законом у житті дитини. Тому “бідна та дитина, що вже замолоду навчилася від батька всякого безправства! Що вже від тепер привикає до неладу та непорядку, що вже від малку починає красти, пити, ненавидіти людей та легковажити власну честь та совість!” [25, с. 28].

Будучи духовним провідником у домі, в обов’язки батька входить виховання дітей у дисципліні. Слуга Божий Андрей бачить щастя дітей у доброму провіді батька, який знає, коли і як вказати на погані вчинки дітей. Він мусить розуміти те, що всі люди народжуються з гріховною природою: “Щаслива та дитина, що, зростаючи, одержує від батька здорову науку! Що вже за першим разом, як тільки, мимоволі, не знаючи ще, чи вільно чи ні, сягнула по чуже добро, а зараз таки почула від батька це важне слово: “Цього не вільно! То гріх! То не добре!” Бо від тої хвили вона вже встидається красти! Словом: вона навчилася (чого й старих ніхто не навчить хоч би й який вчений чи мудрець цілими годинами навіть учив!), чим є для народу чесність!” [25, с. 29].

Цілком зрозуміло, що великим обов’язком батька є охоронити дитину від гріховного зросту. Батько повинен контролювати вчинки дитини, що також включає винагороду за добрі діла та покарання за погані. Користь від покарання полягає у тому, щоб встановити відповідний страх до відповідальності та поваги до тих, хто керує.

“Авторитет батька це виразний образ авторитету Бога Сотворителя, тому послух для нього має віддаватися “у Господі” (Еф. 6:1), себто для Бога, з послуху для Божого закону, з любови для того “Отця, що на Небі” [24, с. 170].

Це допомагає дитині зрозуміти та повірити в реальність Божого покарання. Поза тим батько родини у своєму покаранні має наслідувати приклад милосердного Небесного Отця: “Коли прийдеться означити, на чому саме та карність полягає, треба б, здається сказати, що вона не в зовнішній якійсь строгості, а радше в тому, що син мусить ясно знати, що є такі промахи, яких батько не простить, які рівнялися б цілковитим зіванням зв’язи з батьком і заслуговували б на прокляття... Безперечно, батько мусить наслідувати милосердного Небесного Вітця; мусить прощати не тільки ті промахи, у які і праведний щодня впадає, але й правдиві упадки, й тяжкі гріхи. Але мусить їх прощати так, як Бог, жадаючи і покаяння, і задосить учинення, і поправи” [21, с. 247-248].

Беручи до уваги вищенаведені роздуми митрополита Андрея Шептицького, бачимо, що батько родини має бути справедливим та чесним. Це і є головними елементами виховання, що належать до його ролі. Взаємостосунки між чоловіком, жінкою та дітьми укладатимуться добре лише тоді, коли батько буде справедливим та чесним у будь-якій життєвій ситуації, у кожній відповіді на поставлене запитання чи у вирішенні будь-яких проблем. Це означає, що глава родини своєю поведінкою підтверджує те, чого хоче навчити своїх дітей та чого вимагає від них. Його поведінка стосовно інших має бути такою самою, як би він хотів, щоб вони поводитися з ним. Шептицький так пояснює розуміння справедливості: “Справедливість трудна чеснот, вона вимагає, щоб ми вміли себе судити й своє добро мірити тою самою мірою, що нею судимо й міримо добро ближнього. Тому то правдива справедливість майже все потребує любови, а без любови й часто трудно обійтися. Як довго ми не вважаємо ближніх за братів, дітей одної родини, одного Батька – Бога, так довго всі їхні справи для нас такі чужі, що не можемо часом піднятися до того поняття, що їм належиться” [10, с. 295].

Родина є саме тим місцем, де у дитячому житті ці два елементи зароджуються. Батько завжди має стояти на охороні справедливості та чесності у родині. Тому-то це і є його обов’язком створити таку домашню атмосферу, щоб жінка і діти відчували себе захищеними, впевненими, вільними, а одночасно і відповідальними та мали право на взаємини з іншими [16, с. 169].

До обов'язків голови родини входить не лише забезпечувати її матеріально, але й охороняти. Чоловік та батько родини, який постійно та наполегливо переносить труднощі життя, який не боїться стояти за правду та, водночас, залишається стриманим, вчить усіх членів родини бути мужніми та великодушними. Це є знак правдивого героїзму. Особливо в часи лихоліття, зокрема воєн, кожен народ потребує справді мужніх чоловіків. Тому-то, пропагуючи мужність у родині, батько навчає власних дітей християнської мужності, жертвовності, любові до Бога та ближнього [3, с. 246-247].

Митрополит Шептицький різнобічно висвітлює правдиву мужність чоловіка та батька, що проявляється в моральній підтримці, єднанні сердець та правдивій пораді. Він покликаний духовно оберігати своїх дітей, охороняючи їх від того, щоб улягати злу чи зазнали його руйнівних впливів. Тут велике значення має не лише те, чого діти навчені, але і те, від чого їх уберегли їхні батьки [21, с. 235]. “Тому то батько родини: виховує синів на добрих робітників, на чесних людей, котрі всюди зможуть дати собі раду, всюди сповнять свої обов'язки і заслужать на честь і поважанне у людей, але перед всім дбає отець о те, щоби ті сини були правдивими християнами, заховали аж до смерті віру і не далися звести злими примірами на бездорожжя невіри та неморальности” [11, с. 760].

Слуга Божий Андрей радить чоловікові та батькові християнської родини, який є фізично сильним і, при потребі, може охороняти свою родину, бути таким же сильним духовно. А щоб кріпитися духовно, він потребує допомоги від Бога, яку може випросити для себе в молитві. Дуже важливо, щоб голова християнської родини молився за власну родину. Бог довірив йому жінку та дітей, і до його обов'язків належить молитися за них і разом з ними [25, с. 33-34]. Оскільки чоловік є відповідальним за провадження молитви у родині, то молитви “нехай читає голосно, поволі і так виразно, щоб всі за ним могли повторити слово по слову” [23, с. 70].

Однак молитва родини є продовженням молитви спільноти, яка лучить усіх у церковних богослужіннях. Беручи участь у молитвах Церкви, чоловік розвиває своє духовне життя [19, с. 208-209]. Не один раз пригадує митрополит Андрей чоловікові про обов'язок його участі з родиною у недільній Божественній Літургії. Втома від фізичної праці, що виконував протягом усього робочого тижня, не звільняє голову християнської родини від участі у літургійному житті. Навпаки, виконання недільного обов'язку надає чоловікові можливість отримати Божі ласки для виховання дітей. У Божественній Літургії

християнська родина єднається з цілою Церквою в прославі, подяці та проханні до Всемогутнього Бога [4, с. 54].

Уважно вислуховуючи читання зі Святого Письма та ревно розважаючи над проповіддю, чоловік та батько збагачує своє знання катехизму. Водночас, голова родини, провадячи сім'ю в молитві, стає катехитом для них. Він доносить Слово Боже до жінки та дітей [26, с. 142-143].

"Як ціла Церква живе св. Таїнством Євхаристії, так і має жити християнська родина. Часте приступання чоловіком-батьком до Пресвятої Євхаристії надає йому великої сили у виконанні своїх обов'язків. Більше того, побільшує нагороду вічну, побільшує освячуючу благодать, а до того вчить душу пильнуватися, стеретися гріха, вчить душу питати себе саму, чи не має гріха... Практика частішого св. Причастя вчить людину здержуватися від гріха, а Божа благодать дає їй і силу потрібну до того... наставляти й на інші християнські чесноти, а між тими чеснотами й на цю... – святість і чистоту супружнього життя" [9, с. 271-272].

Одночасно, Слуга Божий Андрей докоряє тим, хто навіть у час Великого посту ухиляється від приступання до Пресвятої Євхаристії. Шептицький вчить: "тому кожний такий, що в часі Пасхи, бодай цей раз у році, не їсть пресвятого Христового Тіла і не п'є пресвятої чаші Його Крови, живе без благодаті, без Божого благословення. Без пресв. Євхаристії не можна бути добрим християнином... той певно і в багатьох інших речах переступає Божу заповідь і стягає на себе Божий гнів і Божу кару. Він передовсім часто опускає Службу Божу в неділі і свята, опускає молитву та не має Божої благодаті, потрібної до християнського життя, себто не може як слід сповняти своїх обов'язків супроти Бога, супроти родини й супроти себе самого... Йому трудно сповняти як слід щоденні обов'язки християнина супроти жінки чи мужа, супроти дітей, супроти сусідів..." [10, с. 248].

Митрополит Шептицький, аналізуючи важливість та якість молитви батька-християнина, вказує також на духовний зріст родини. Якщо голова родини нехтує щоденними молитвами, то є небезпека, що і діти, якщо не дружина, будуть наслідувати його приклад нехтування молитов [18, с. 223].

Слуга Божий Андрей не лише наголошував на важливості молитви в родинному житті, але й особисто уклав кілька таких молитов. Ще перед своїм вступом до монастиря, він 23 травня 1888 р. написав такий текст молитовного прохання до Господа: "Дай їй [християнській родині] батьків, що відверто й завзято визнавали би Твою святу віру і

жили би згідно з Твоїми заповідями. Щоби вони могли за ту віру віддати своє життя так, як св. Йосафат” [2, с. 84].

Згодом, уже будучи митрополитом Галицьким, Шептицький неодноразово доповнює текст цієї молитви: “Най [Христос] дає нам християнських отців родини, мудрих впроваді, святих в примірі, ошадливих, працьовитих, жертволюбивих, де йде о загальне добро, солідарних в народній праці, сильних в пересвідченнях, а сміливих в їх обороні...” [14, с. 208]. “Дай нам таких батьків, які голосно й відверто признавалися б до божественної твоєї евангелії і до твоєї служби. Дай нам батьків, які для своїх дружин були б прикладом християнського життя, правдивими опікунами та добрими провідниками в житті...” [12, с. 82]. “Хай дасть українським народам батьків, що були би для потомства прикладом громадянських чеснот жертвенної праці для Батьківщини і мудрої ради в громадських справах...” [17, с. 378].

Як взірцевий приклад виконання обов'язків чоловіка-батька в християнській родині, Слуга Божий Андрей у своїх богословських роздумах ставить приклад св. Йосипа: Святий Йосип був головою дому і наказував. Але як наказував, коли знав, що Ісус Христос – то Син Божий, а Пречиста Діва – Мати Божа?! Очевидно, як у чомусь щось наказав, то завжди на добре і заодно з любов'ю. А як дуже любив їх цілим своїм серцем! Як щиро для них працював! Як запопадливо боронив їх від усякого лиха! [25, 26].

Шептицький закликає голову родини у всьому наслідувати св. Йосипа: тобто ставитися до своєї дружини так, як той ставився до Богородиці, та любити своїх дітей подібно до того, як св. Обручник Пречистої любив Ісуса Христа. Як зауважує митрополит Андрей: “Бо хоч Ісус Христос і не був рідною дитиною святого Йосипа (бо народився з Діви Марії чудом ласки Святого Духа), то все-таки Йосип був опікуном Його” [25, 26].

У цьому контексті заслуговують на увагу також міркування митрополита Шептицького щодо долі сиріт і напівсиріт. Це явище було досить поширеним у ті часи через високу смертність українського населення, зумовлену тяжким економічним становищем, виснажливою працею та низьким рівнем медичної допомоги. Особливо багато дітей у Галичині залишилося без батьків після Першої світової війни та подальших українських визвольних змагань. Для вдівця (як і для вдови) важко було самому виховувати та утримувати дітей. Тому упродовж короткого часу постало чимало нових сімей, де один чи навіть двоє подругів уже мали дітей з попереднього шлюбу. Беручи ці обставини до уваги, Слуга Божий Андрей особливо звертався до чоловіків, які одру-

жувалися з вдовами, щоб вони ставали справжніми батьками для їхніх дітей. Їхній приклад та авторитет повинен не лише компенсувати певні прогалини в родинному вихованні напівсиріт, але й мати важливий суспільний вимір: “Ціле майже покоління виховувалось без батьків, було позбавлене вітцівського проводу в тих літах, в яких той провід є найконечніший. Тим молодим людям буде щось суцього бракувати в життю, слабкий провід матері не може виробити передусім у мужчини духа карности і авторитету, без якого чоловік надто заражений на покуси самоволі і безграничної свободи, щоб міг бути послухним сином Церкви й добрим горожанином” [5, с. 124].

І тут знову митрополит Андрей подає вітчимами образ св. Йосипа як взірець справжнього батьківства та приклад для наслідування. Лише в чесному та правдивому відображенні батьківського життя чоловік виконує свої обов’язки [20, с. 356].

Підсумовуючи, можемо сказати, що митрополит Андрей Шептицький у своїх творах підкреслював провідну роль чоловіка у родині, особливо наголошуючи на її духовному вимірі та неабиякій відповідальності за належне виконання своїх обов’язків. Ці обов’язки, покладені на плечі чоловіка-батька у родині, не є легкими, та все ж можливими до виконання, при умові, що чоловік центром своєї діяльності матиме Бога та керуватиметься Його святими Заповідями, серед яких найпершою є Заповідь любові.

Література:

1. Б[однарук] І. Великий Чернець і Народолюбець. У п’яті роковини смерті митрополита Андрея Шептицького – Прудентополіс: Друкарня оо. Василян, 1949. – 152 с.
2. Горкільльо М. Митрополит Андрей Шептицький – великий апостол церковної єдності // Логос. – 1961. – Т. XII. – № 2. – С. 81-93.
3. 3 декретів Собору 1942. Плекання мужества (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. – Йорктон: Голос Спасителя, 1969. – С. 246-249.
4. 3 декретів Собору 1942. Про святкування неділі (7 лютого 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. – Йорктон: Голос Спасителя, 1969. – С. 43-56.
5. Крупа Л. Погляди митрополита Андрея Шептицького на християнську родину // Матеріали наукової конференції, присвяченої 100-річчю від часу введення на митрополичий престіл у Львові Слуги Божого Андрея Шептицького / Упоряд. І. Герета. – Т: СМП “Астон,” 2002. – 256.
6. Крупач Т. Родина – відблиск неба // Газета “Арка”. – 2001. – № 21 (31). – С. 11.

7. Рибак Ю. “Рерум Новарум” та Митрополит Шептицький // Дзвони. – 1980. – № 3-4. – С. 75-84.

8. Шептицький А. До вірних (ЛАЕВ: 12 лютого 1940) // Письма-послання митрополита Андрея. Відбитка з “Логосу”. – Йорктон: Голос Спасителя, 1961. – С. 14-15.

9. Шептицький А. До вірних (ЛАЕВ: березень-квітень 1936) // Митрополит Андрей Шептицький. Твори – Орега (морально-пасторальні). – Рим: Український католицький університет, 1983. – С. 269-274.

10. Шептицький А. До тих, що на Пасху не причащалися (ЛАЕВ: жовтень-листопад 1936) // Митрополит Андрей Шептицький. Твори – Орега (морально-пасторальні). – Рим: Український католицький університет, 1983. – С. 290-306.

11. Шептицький А. Канадійським русинам (Жовква, 1911) // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. I: Пастирські послання 1899-1914 / Упор. О. Гайова та Р. Тереховський. – Львів: Артос, 2007. – С. 722-767.

12. Шептицький А. Молитва за українську родину // Прийдіте поклоніться. Молитовник. – Рим, 1991. – 1023 с.

13. Шептицький А. На грані двох віків (Станіславів, 13 грудня 1900) // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. I: Пастирські послання 1899-1914 / Упор. О. Гайова та Р. Тереховський. – Львів: Артос, 2007. – С. 99-111.

14. Шептицький А. О відданю ся Христовій любові (25 травня 1909) // Твори Слуги Божого Митрополита Андрея Шептицького. – Торонто, 1965. – Т. I. – 280 с.

15. Шептицький А. Пам’ятка для руських робітників в Німеччині, Франції, Сполучених Державах, Канаді, Бразилії і Аргентині (Дев’ятники – Лаврів, листопад-березень 1911-1912) // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. I: Пастирські послання 1899-1914 / Упор. О. Гайова та Р. Тереховський. – Львів: Артос, 2007. – С. 787-817.

16. Шептицький А. Пастирське послання до поляків греко-католицького обряду (Крехів, 16 травня 1904) // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. III: Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання 1901-1914 / Упор. І. Костюк. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2000. – С. 163-172.

17. Шептицький А. Побажання, поміщені у “Львівських вістях” (Львів, 21 квітня 1943) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. – Йорктон: Голос Спасителя, 1969. – С. 376-378.

18. Шептицький А. Послання до духовенства на Великий піст 1935р. (ЛАЕВ: 15 лютого 1935) // Митрополит Андрей Шептицький. Твори – Орега (морально-пасторальні). – Рим: Український католицький університет, 1983. – С. 214-234.

19. Шептицький А. Послання про літургичне життя (ЛАЕВ: 15 грудня

1934, 274-254) // Митрополит Андрей Шептицький. Твори – Орега (морально-пасторальні). – Рим: Український католицький університет, 1983. – С. 208-214.

20. Шептицький А. Правди віри (Львів, 1901) // Митрополит Андрей Шептицький. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. I: Пастирські послання 1899-1914 / Упор. О. Гайова та Р. Тереховський. – Львів: Артос, 2007. – С. 308-356.

21. Шептицький А. Про виховання (24 жовтня 1942) // Письма-послання митрополита Андрея Шептицького, ЧСВВ з часів німецької окупації. – Йорктон: Голос Спасителя, 1969. – С. 231-253.

22. Шептицький А. Про небезпеку занедбання потрібної праці (лютий 1940) // Письма-послання митрополита Андрея. Відбитка з “Логосу”. – Йорктон: Голос Спасителя, 1961. – С. 25-28.

23. Шептицький А. Про подружжя в родині (Крехів, 17 лютого, 1902) // Митрополит Андрей Шептицький: Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. III: Церква і душпастирство. Пастирські листи і послання 1901-1914 / Упор. І. Костюк. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2000. – С. 53-74.

24. Шептицький А. Про четверту Божу заповідь (31 жовтня 1941) // Протоколи засідань Львівських архієпархіальних соборів 1940-1944 рр. / Упор. А. Баб'як. – Львів: Місіонер, 2000. – С. 168-198.

25. Шептицький А. Християнська родина (Жовква, 1900) // Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899-1944. – Т. II: Церква і суспільне питання. – Кн. 1: Пастирське вчення та діяльність / Упор. А. Кравчук. – Львів: Місіонер, 1998. – С. 17-36.

26. Шептицький А. Хто винен? До священників (ЛЖАЕВ: 15 травня 1934) // Митрополит Андрей Шептицький. Твори – Орега (морально-пасторальні). – Рим: Український католицький університет, 1983. – С. 122-147.

***Рецензент:** доктор філософських наук, професор, проректор із навчально-виховної та наукової роботи Національного університету “Острозька академія” П. М. Кралюк*